

Unijne standardy programów sprawiedliwości naprawczej

redakcja naukowa
Lidia Mazowiecka

Unijne standardy programów sprawiedliwości naprawczej

redakcja naukowa
Lidia Mazowiecka

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

LEX

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2015

Publikacja z serii „Prokurator ofiarom przestępstw”.

Stan prawny na 1 lutego 2015 r.

Wydawca
Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący
Ewa Fonkowicz

Opracowanie redakcyjne
Szymon Makuch

Łamanie
JustLuk Łukasz Drzewiecki, Justyna Szumił, Krystyna Szych

.....
: Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących :
: im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej :
: w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. :
: A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty. :
: :
: SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ :
: Więcej na www.legalnakultura.pl :
: POLSKA IZBA KSIĄŻKI :
:

© Copyright by
Wolters Kluwer SA, 2015

ISBN: 978-83-264-8089-8

Wydane przez:
Wolters Kluwer SA

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 00, fax 22 535 81 35
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	7
Wstęp	11
Otwarcie konferencji	13
Marzena Kowalska	15
Irena Lipowicz	21
Referaty	31

Część I. Programy sprawiedliwości naprawczej

Cezary Kulesza

Mediacja jako program sprawiedliwości naprawczej w Polsce (uwagi na tle dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r.)	35
--	----

Wojciech Zalewski

Programy sprawiedliwości naprawczej – w poszukiwaniu najlepszej drogi. Uwagi na tle dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw	57
---	----

Katarzyna Dudka

Możliwość wykorzystania innych niż mediacja programów sprawiedliwości naprawczej w procesie karnym	73
---	----

Jerzy Książek, Magdalena Grudziecka Konferencja sprawiedliwości naprawczej	85
--	----

Część II. Mediacja i mediatorzy w polskim systemie prawnym

Ewa Bieńkowska Mediacja w polskim systemie wymiaru sprawiedliwości <i>de lege lata</i> i <i>de lege ferenda</i>	109
--	-----

Agnieszka Rękas Mediacja w polskim prawie karnym	139
--	-----

Rafał Cebula Mediacja w procesie cywilnym na tle ponowoczesności	157
--	-----

Andrzej Szpor Perspektywy mediatora w przestrzeni administracji publicznej ...	176
--	-----

Robert Kaszczyszyn Mediacja i mediatorzy w polskim systemie prawnym	185
---	-----

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW	199
---	------------

Wykaz skrótów

Akty prawne

- decyzja 2001/220/WSiSW – decyzja ramowa Rady 2001/220/WSiSW z dnia 15 marca 2001 r. w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym (Dz. Urz. WE L 82 z 22.03.2001, s. 1; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 19, t. 4, s. 72)
- dyrektywa 2012/29/UE – dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz. Urz. UE L 315 z 14.11.2012, s. 57)
- EKPC – europejska Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.)
- k.c. – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 121 z późn. zm.)
- k.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
- k.k.w. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
- k.p.c. – ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 z późn. zm.)

- k.p.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)
- k.p.w. – ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 395 z późn. zm.)
- k.w. – ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 482 z późn. zm.)
- nowelizacja z dnia 27 września 2013 r. – ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1247 z późn. zm.)
- p.p.s.a. – ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 270 z późn. zm.)
- projekt ustawy o mediatorach – projekt z dnia 15 października 2009 r. ustawy o mediatorach i zasadach prowadzenia mediacji w sprawach skierowanych przez organy procesowe
- p.u.s.p. – ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 133 z późn. zm.)
- r.p.m.s.k. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2003 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych (Dz. U. Nr 108, poz. 1020)
- r.p.m.s.n. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich (Dz. U. Nr 56, poz. 591 z późn. zm.)
- TUE – Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana Dz. Urz. UE C 326 z 26.10.2012, s. 13)
- u.p.s.n. – ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 382)

Czasopisma i publikatory

- KPP – Kwartalnik Prawa Prywatnego
- KZS – Krakowskie Zeszyty Sądowe
- M. Praw. – Monitor Prawniczy

NP	– Nowe Prawo
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Karnej i Wojskowej
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Seria A
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
PS	– Przegląd Sądowy
ZN WSZiP	– Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania i Prawa im. Heleny Chodkowskiej

Inne

ADR	– alternatywne metody rozwiązywania konfliktów (Alternative Dispute Resolution)
CRSiK	– Centrum Rozwiązywania Sporów i Konfliktów przy Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego
KSN	– konferencja sprawiedliwości naprawczej
MOPS	– Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
PCPR	– Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
RPO	– Rzecznik Praw Obywatelskich
SPZOZ	– samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej

Wstęp

Sprawiedliwość naprawcza to idea zaspokojenia potrzeb ofiary przestępstwa. Przynosi ona również korzyści jego sprawcy i społeczności lokalnej. Tego pierwszego uczy bowiem przyjmowania odpowiedzialności za swoje czyny, przywracając zarazem ład społeczny zaburzony przestępstwem.

Publikacja przybliży koncepcję sprawiedliwości naprawczej i pokazuje jej zalety niezależnie od zasadniczego celu procesu, jakim jest rozstrzygnięcie dotyczące odpowiedzialności karnej. Omawia obowiązujące w tym zakresie unijne standardy i porównuje je z rozwiązaniami obowiązującymi w polskim prawie.

Mam nadzieję, że zapoznanie się z tymi standardami przybliży Państwu ideę sprawiedliwości naprawczej i zachęci do postrzegania spraw karnych również przez jej pryzmat.

Prokurator Generalny
Andrzej Seremet

Otwarcie konferencji

Marzena Kowalska*

W imieniu Prokuratora Generalnego i swoim serdecznie witam wszystkich zgromadzonych na dzisiejszej konferencji pt. „Sprawiedliwość naprawcza w Dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw”.

Witam współorganizatorów dzisiejszej sesji:

- panią profesor Irenę Lipowicz – Rzecznika Praw Obywatelskich,
- pana Włodzimierza Albina – Prezesa wydawnictwa Wolters Kluwer, które medialnie wspiera naszą dzisiejszą konferencję,
- Nadinspektora Generała Mirosława Schosslera.

Witam:

- przedstawiciela Kancelarii Prezydenta RP,
- pana Wojciecha Węgrzyna – Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości,
- pana Leszka Pietraszkę – Dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury.

Witam również:

- sędziów, prokuratorów,
- ekspertów-naukowców, przedstawicieli organizacji pozarządowych oraz prokuratorów – koordynatorów z poszczególnych apelacji.

* Marzena Kowalska – zastępca Prokuratora Generalnego.

Serdecznie witam:

- członków zespołu ds. ofiar przestępstw, którzy opracowali komentarz do dyrektywy ustanawiającej normy minimalne w zakresie wsparcia i ochrony ofiar przestępstw.

Szanowni państwo, jest mi niezmiernie miło, że mogę otworzyć konferencję poświęconą tak ważnej sprawie. Jest to już czwarta konferencja dotycząca mediacji, którą mam przyjemność otworzyć.

Pierwsza sesja pt. „Mediacja karna jako forma sprawiedliwości naprawczej” odbyła się 4 lata temu. Tematem następnej była „Mediacja w praktyce prokuratorskiej – dziś i jutro”, natomiast w 2012 r. problematykę konferencji stanowiła „Mediacja karna jako instytucja dla pokrzywdzonego”.

W tym miejscu pragnę również podziękować wydawnictwu Wolters Kluwer. W okresie naszej wieloletniej współpracy powstało kilka znakomych publikacji poświęconych tematyce praw ofiar przestępstw.

Szanowni państwo, wiemy wszyscy, jak istotną rolę odgrywa mediacja jako element systemu sprawiedliwości naprawczej – o tym mówiliśmy wielokrotnie podczas naszych sesji.

Wiemy również, że jednym z celów postępowania karnego jest zapewnienie pokrzywdzonemu naprawienia szkody wyrządzonej przestępstwem i zadośćuczynienie za doznaną krzywdę. Cel ten może zostać doskonale osiągnięty poprzez stosowanie instytucji mediacji. Warunek jest jeden. Interes ofiary musi być priorytetem.

Szanowni państwo, Unia Europejska podjęła działania na rzecz ofiar przestępstw pod koniec lat 90. XX w. Konsekwencją była decyzja ramowa Rady 2001/220/WSiSW z dnia 15 marca 2001 r. w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym (Dz. Urz. WE L 82 z 22.03.2001, s. 1; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 19, t. 4, s. 72). Celem tej regulacji było zbliżenie regulacji prawnych poszczególnych państw, dążenie do harmonizacji prawa w stopniu zapewniającym ofiarom przestępstw jednakowo wysoki stopień ochrony w każdym z nich. Analizy i mechanizmy przeglądowe spowodowały podjęcie przez Komisję Europejską decyzji w przedmiocie opracowania dokumentu wzmacniającego bardziej pozycję ofiar przestępstw w stosunku do pozycji przyjętej w decyzji ramowej 2001/220/WSiSW. Stąd też uchwalono dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiającą normy minimalne w zakresie

praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującą decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz. Urz. UE L 315 z 14.11.2012, s. 57).

Dyrektywa w przeciwieństwie do decyzji 2001/220/WSiSW, która całkowicie tę kwestię pomija, przywiązuje bardzo dużą wagę do ochrony interesów dziecka. Jest to następstwem zmian wprowadzonych Traktatem z Lizbony, zmieniającym Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską sporządzonym dnia 13 grudnia 2007 r. (Dz. U. z 2009 r. Nr 203, poz. 1569), na mocy którego w art. 3 ust. 3 akapit 2 TUE wskazano, iż jednym z pierwszoplanowych zadań Unii jest wsparcie ochrony praw dziecka. To samo dotyczy zapewnienia należytej ochrony ofiarom będącym osobami niepełnosprawnymi.

Ponadto dyrektywa 2012/29/UE zawiera wymóg przekazania informacji ofiarom przez właściwe organy, służby udzielające wsparcia w zakresie sprawiedliwości naprawczej w prostym i przystępnym języku, a także prawo do wsparcia od chwili pierwszego kontaktu z właściwym organem.

Decyzja ramowa zachęcała państwa członkowskie do korzystania z mediacji w sprawach karnych, dyrektywa 2012/29/UE zakłada, że systemy prawne poszczególnych państw już przewidują mediację lub inne programy sprawiedliwości naprawczej w odniesieniu do spraw karnych.

Dyrektywa statuuje jako podstawowe: prawo do zapewnienia bezpieczeństwa w ramach usług w zakresie sprawiedliwości naprawczej. Prawo to oznacza ochronę przed wtórną i ponowną wiktyimizacją, zastraszeniem oraz odwetem. Usługi sprawiedliwości naprawczej, a wśród nich i mediacja, mogą być stosowane tylko wówczas, gdy leżą w interesie ofiary przestępstwa (pkt 46 preambuły oraz art. 12).

Pozwolą państwo, że przytoczę kilka przykładów na to, że interes ofiary powinien być priorytetem dla odpowiednich służb państwa. Już w preambule w pkt 46 zaznaczono, że przy podejmowaniu decyzji, czy dana sprawa będzie przedmiotem usługi mediacyjnej należy wziąć pod uwagę szereg czynników, które związane są z sytuacją ofiary. Należą do nich m.in.: „charakter i waga przestępstwa, zakres zaistniałych urazów, powtarzające się naruszenia fizycznej, seksualnej lub psychologicznej integralności ofiary, nierównowaga sił oraz wiek, dojrzałość lub potencjał intelektualny ofiary, które mogą ograniczyć lub zmniejszyć zdolność ofiary do podejmowania świadomych wyborów lub przeszkodzić w uzyskaniu przez ofiarę pozytywnych rezultatów”.

W dyrektywie 2012/29/UE zwraca się także uwagę na właściwą komunikację pomiędzy ofiarą a służbami świadczącymi usługi w zakresie

sprawiedliwości naprawczej. Dyrektywa stanowi wprost, że informacje dla pokrzywdzonego powinny być mu przekazane w sposób dla niego zrozumiały (pkt 21 preambuły, art. 4).

Dyrektywa nakłada obowiązek, by państwa członkowskie popierały inicjatywy, które umożliwiają osobom zapewniającym ofiarom usługi sprawiedliwości naprawczej odpowiednie szkolenie, w celu zagwarantowania świadczenia tych usług z szacunkiem oraz w sposób bezstronny i profesjonalny (pkt 61 preambuły, art. 25 ust. 4).

To tylko kilka przykładów, które wyraźnie wskazują pożądany kierunek działań organów państwa, wytyczony przepisami dyrektywy.

Szanowni państwo, w obecnej chwili ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 88, poz. 555 z późn. zm.) nie uwzględnia wszystkich powszechnie akceptowanych i stosowanych zasad, wypracowanych przez społeczność międzynarodową. Pewne zmiany w prawie nastąpią niebawem z chwilą wejścia w życie ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1247 z późn. zm.), czyli z dniem 1 lipca 2015 r.

W znowelizowanym przepisie artykułu 23a k.p.k. rozszerzono zakres podmiotów, które mogą kierować sprawę do mediacji. Ponadto wprowadzono obowiązek pouczenia zarówno pokrzywdzonego, jak i oskarżonego o celach i zasadach postępowania mediacyjnego, w tym o treści nowego przepisu art. 178a¹. Wprowadzono tym samym zasadę poufności. Zawarto także zasadę dobrowolności w § 4 znowelizowanego przepisu, która stanowi o możliwości przeprowadzenia mediacji, a także o cofnięciu zgody na mediację. Natomiast § 7 stanowi, że postępowanie mediacyjne prowadzi się w sposób bezstronny i poufny, nie zapewnia jednak realizacji wszystkich zasad dotyczących mediacji, a wypracowanych na gruncie prawa międzynarodowego. W szczególności brakuje gwarancji bezpieczeństwa dla pokrzywdzonego, a ponadto zakazu wykorzystywania informacji uzyskanych w trakcie mediacji na użytek postępowania karnego. Sam zakaz przesłuchiwania na ten temat mediatora to za mało, ponieważ muszą zeznawać w charakterze świadków strony i inni uczestnicy postępowania mediacyjnego.

¹ „Nie wolno przesłuchiwać jako świadka mediatora co do faktów, o których dowiedział się od oskarżonego lub pokrzywdzonego prowadząc postępowanie mediacyjne, z wyłączeniem informacji o przestępstwach, o których mowa w art. 240 § 1 Kodeksu karnego”.

Szanowni państwo, chciałabym podkreślić, że Prokurator Generalny w ramach swoich ustawowych kompetencji podejmuje wysiłki na rzecz wzmocnienia pozycji ofiar przestępstw i ich bezpieczeństwa, realizując konkretne działania.

Prokurator Generalny Zarządzeniem nr 44 z dnia 24 września 2010 r. powołał Zespół Doradców do spraw Ofiar Przestępstw przy Prokuratorze Generalnym. Cieszę się, że Zespół zaangażowany jest w przedsięwzięcia związane z działalnością publikacyjną. Dotychczas wydane zostały następujące prace:

- *Mediacja karna jako forma sprawiedliwości naprawczej*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2011;
- *Mediacja w praktyce prokuratorskiej dziś i jutro*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2012;
- *Wiktyimizacja wtórna. Geneza, istota i rola w przekształcaniu polityki traktowania ofiar przestępstw*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2012;
- *Jak skutecznie chronić ofiary przemocy w rodzinie*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2013;
- *Kompensata państwowa dla ofiar przestępstw w Polsce. Teraźniejszość i przyszłość*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2013;
- *Mediacja karna jako instytucja ważna dla pokrzywdzonego*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2013;
- *Ofiary przestępstw z nienawiści*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2013;
- E. Bienkowska, L. Mazowiecka, *Uprawnienia pokrzywdzonego przestępstwem*, Warszawa 2014;
- *Ofiary handlu ludźmi*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2014;
- *Ochrona danych osobowych i wizerunku ofiary przestępstwa*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2014.

Ponadto został wydany także komentarz do dyrektywy 2012/29/UE, który rozesłano do licznych instytucji państwowych, przedstawicieli świata nauki oraz wydawnictw prawniczych. W tym miejscu pragnę podziękować Zespołowi ds. Ofiar Przestępstw za przygotowanie komentarza oraz wydawnictwu Wolters Kluwer za jego wydanie.

W dniu 1 kwietnia 2014 r. Prokurator Generalny wydał Wytyczne dotyczące zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie², w ramach których zalecono podejmowanie ze szczególną starannością decyzji o skie-

² <http://www.pg.gov.pl>

rowaniu do mediacji spraw dotyczących przestępstw związanych z przemocą w rodzinie (pkt 23).

Szanowni państwo, pozwolę sobie przytoczyć kilka danych statystycznych, które zobrazują nam stan spraw kierowanych do mediacji w ramach działań prokuratury.

W 2012 r. na 1 150 499 spraw karnych, które wpłynęły do prokuratury, jedynie 1290 spośród nich skierowanych było do mediacji (0,11%). W 2013 r. na 1 130 082 sprawy karne do mediacji skierowanych było 1211 (0,10%).

Od kilku lat najwięcej spraw do mediacji kieruje Prokuratura Apelacyjna w Białymstoku. W 2013 r. było to ponad 57% (w 2012 r. ponad 60%) w skali całego kraju. Do 2010 r. wskaźnik ten wynosił przeszło 72%.

Tych kilka liczb uświadamia nam, że instytucja mediacji nie jest powszechna i nie jest w wystarczającym stopniu wykorzystywana. A szkoda, bo jedną z zalet mediacji jest możliwość szybkiego i realnego uzyskania przez ofiarę satysfakcjonującego rozwiązania sporu, przy czym sprawca nie pozostaje stroną pasywną i może naprawić skutki swojego czynu.

Szanowni państwo, mając na uwadze użyteczność i atrakcyjność mediacji, będącej elementem sprawiedliwości naprawczej, mogę państwa zapewnić, że Prokuratura Generalna będzie w dalszym ciągu aktywnie uczestniczyć w propagowaniu działań na rzecz rozpowszechnienia tej alternatywnej formy rozwiązywania konfliktów, tym bardziej że ta tematyka pozostaje w stałym zainteresowaniu Unii Europejskiej, której regulacjami przecież jesteśmy związani.

Zdaję sobie również sprawę z tego, że wprowadzenie w życie instytucji mediacji nie jest zadaniem łatwym. Wymaga ono jeszcze wiele pracy zarówno w sferze informowania, rozpowszechniania wiedzy na ten temat, ale także zmian w świadomości prawników.

Dziękuję wydawnictwu Wolters Kluwer za pomoc w przygotowaniu sesji, ufundowanie nagrody oraz wydanie materiałów pokonferencyjnych.

1. Wprowadzenie

Problematyka mediacji to jedno z priorytetowych działań Rzecznika Praw Obywatelskich od wielu lat – zarówno w aspekcie prawa karnego, jak również cywilnego. Jak pokazują doświadczenia państw Unii Europejskiej, korzyści płynące z upowszechnienia się w systemie prawnym mediacji są ogromne, a nasze zapóźnienie na tle Unii Europejskiej jest niewytłumaczalne.

Zapewnienie ofiarom przestępstw dostępu do **sprawnie działającej mediacji wynika wprost z zobowiązań międzynarodowych** – por. art. 12 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującej decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz. Urz. UE L 315 z 14.11.2012, s. 57) **i stanowi niezbędne ogniwo przeciwdziałania wtórnej wiktyimizacji ofiar przestępstw, a także przyczynia się do ochrony godności ofiar przestępstw.**

Niestety, w kontekście polskiej praktyki korzystania z mediacji, należy skonstatować, iż zainteresowanie tą instytucją stron postępowania, jak również sądu, jest niewielkie, co potwierdzają nawet statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości.

W sprawach karnych można było zaobserwować wręcz bulwersujący spadek stosowania mediacji. W 2006 r. do postępowania mediacyjnej-

* Dr hab. Irena Lipowicz – prof. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Rzecznik Praw Obywatelskich.

go przekazanych zostało 5052 spraw, natomiast w roku 2011 tylko 3251, a w roku 2012 – 3252¹. To wstydlive dane, które nie odzwierciedlają istnienia w Polsce już dużego grona świetnie przygotowanych mediatorów.

Z kolei analiza statystyk dotyczących liczby mediacji w sprawach cywilnych wskazała jednoznacznie, że wprowadzona do procedury cywilnej w 2005 r. instytucja mediacji raczej nie upowszechniła się jako alternatywny do sądowego sposób rozwiązywania sporów. Liczba spraw w postępowaniu cywilnym, w których strony skierowano do mediacji na podstawie postanowień sądów rejonowych i okręgowych, wynosiła: w 2006 r. – 1448, w 2008 r. – 1455, w 2010 r. – 2196. Natomiast liczba spraw, w których umorzono postępowanie sądowe na skutek zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem w postępowaniach przed sądem rejonowym i sądem okręgowym wynosiła: w 2006 r. – 98 spraw, w 2008 r. – 119 spraw, w 2010 r. – 148 spraw.

Liczy te wskazują na to, że tylko w znikomym procencie spraw w wyniku mediacji uniknięto prowadzenia postępowania sądowego celem rozstrzygnięcia sporu.

Należy więc podkreślić, iż podejmowanie przez Rzecznika Praw Obywatelskich działania opierały się w tej sytuacji na tezie, że z różnych powodów mediacja zarówno w sprawach cywilnych, jak i karnych nie spełniła dotychczas pokładanych w niej nadziei. Wystąpienia RPO były zatem próbą wskazania niektórych z tych powodów, celem ich wyeliminowania przez zmianę regulacji prawnych.

2. Aktualny stan prawny w sprawach karnych

W obecnie obowiązującym stanie prawnym kwestię mediacji w sprawach karnych reguluje:

- 1) **art. 23a ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 88, poz. 555 z późn. zm.)**, zgodnie z którym sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, może z inicjatywy lub za zgodą pokrzywdzonego i oskarżonego, skierować sprawę do instytucji lub osoby godnej zaufania w celu przeprowadzenia postępowania mediacyjnego między pokrzywdzonym i oskarżonym. Po-

¹ *Postępowania w sprawach karnych w sądach powszechnych zakończone w wyniku postępowania mediacyjnego w latach 1998–2012*; <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/publikacje-akty-prawne-statystyki/> [dostęp: 02.09.2013].

stępowanie mediacyjne nie powinno trwać dłużej niż miesiąc, a jego okresu nie wlicza się do czasu trwania postępowania przygotowawczego. Instytucja lub osoba godna zaufania sporządza, po przeprowadzeniu postępowania mediacyjnego, sprawozdanie z jego przebiegu i wyników;

- 2) oraz **rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2003 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych** (Dz. U. Nr 108, poz. 1020).

Nie jest ono jednak tak precyzyjne jak **rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich** (Dz. U. Nr 56, poz. 591 z późn. zm.), które stanowi o tak istotnych kwestiach, jak te, że postępowanie mediacyjne w sprawach nieletnich jest poufne (§ 12 rozporządzenia), a mediacja może być prowadzona przez mediatorów, którzy są odpowiednio przeszkoleni (§ 8 rozporządzenia). **Ustanowienie podobnych standardów wobec mediatorów w sprawach karnych mogłoby przyczynić się do wzrostu kwalifikacji mediatorów i tym samym zwiększenia efektywności i popularności mediacji.**

3. Postulaty Rzecznika Praw Obywatelskich w sprawach karnych i cywilnych

W wystąpieniach generalnych w sprawach karnych kierowanych do Ministra Sprawiedliwości Rzecznik zwracał uwagę na stworzenie szerszych mechanizmów korzystania z mediacji oraz profesjonalizację usług mediacyjnych, a ponadto na:

- 1) umożliwienie skierowania sprawy do mediacji przed wydaniem postanowienia o przedstawieniu zarzutów;
- 2) wprowadzenie mediacji do postępowania w sprawach o wykroczenia;
- 3) zainicjowanie prac legislacyjnych nad ustawą o zawodzie mediatora, analogiczną do ustawy o zawodzie kuratora;
- 4) wprowadzenie mediacji na etapie wykonywania kary pozbawienia wolności.

Do prowadzenia mediacji po wyroku namawiają od lat bezskutecznie nie tylko sami mediatorzy, ale również ważne organy i instytucje państwowe, indywidualnie posłowie i senatorowie, czy środowisko naukowe. Niektóre znaczące przykłady to: uchwała Komisji Prawo-

rządności i Praw Człowieka Senatu RP z dnia 21 października 2000 r., uchwała Senatu RP z dnia 3 czerwca 2004 r. w sprawie polityki karnej w Polsce, rekomendacje po konferencji „Polski system probacji” z dnia 28 października 2008 r., rekomendacje kolejnych kongresów penitencjarnych. Pomimo starań, normy prawa karnego i karnego wykonawczego nadal nie regulują prowadzenia mediacji po wyroku skazującym. Tymczasem może ona mieć duże znaczenie zarówno dla sprawcy przestępstwa, jak i ofiary, także w trakcie wykonywania kary pozbawienia wolności. **Doświadczenia angielskie i szwajcarskie wykazały, że mediacja w warunkach więziennych, zwana mediacją bezpieczną, umożliwia włączenie sprawcy w realny proces resocjalizacji (w ramach tzw. sprawiedliwości naprawczej), pozwala na zmniejszenie wpływu prizonizacji i lepsze przygotowanie do życia na wolności. Z kolei ofiarę można uchronić przed wtórną wiktymizacją, a przy zatrudnieniu sprawcy w więzieniu – dać jej szansę na uzyskanie należnej rekompensaty materialnej. Mediacją w postępowaniu karnym wykonawczym można w szczególności objąć sprawców, którym warunkowo umorzono postępowanie karne oraz skazanych odbywających karę pozbawienia wolności;**

5) wprowadzenie obowiązku szkoleń dla mediatorów oraz okresowej ich oceny.

Warunki, jakim powinny odpowiadać instytucje i osoby uprawnione do przeprowadzenia postępowania mediacyjnego zostały różnie określone, w zależności od rodzaju spraw, jakich mediacja dotyczy i zostały umieszczone w aktach normatywnych różnej rangi. Brak nałożenia ustawowego obowiązku odbycia szkolenia przez mediatora (dotyczy to m.in. spraw cywilnych i karnych) powoduje, iż każda organizacja społeczna czy zawodowa może mieć własne standardy dotyczące wskazywania mediatorów. Przykładem dobrej regulacji zarówno w zakresie wymogów stawianych mediatorom, jak i sprecyzowania standardów szkolenia mediatorów może być wspomniane rozporządzenie w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich. W ocenie Rzecznika, ustalenie podobnych standardów wobec mediatorów prowadzących mediacje w innego rodzaju sprawach oraz ewentualne wprowadzenie certyfikacji do mediacji mogłoby – poprzez podniesienie poziomu merytorycznego mediatorów – skutecznie zachęcić sędziów do szerszego wykorzystywania tej instytu-

cji, a także wpłynąć na zwiększenie jej efektywności. W niniejszej sprawie RPO zwrócił się pismem z dnia 27 czerwca 2011 r. do Ministra Sprawiedliwości o zajęcie stanowiska wobec przedstawionych zagadnień. W odpowiedzi z dnia 29 lipca 2011 r. poinformowano Rzecznika o działaniach podejmowanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości w celu zwiększenia zainteresowania instytucją mediacji, zarówno organów procesowych, jak i stron sporu lub konfliktu karne-go. Działania realizowane są w dwóch obszarach: upowszechnienia mediacji i rozbudowy sieci koordynatorów ds. mediacji oraz szkoleń dla sędziów, referendarzy, kuratorów, a także pracowników punktów obsługi interesanta i biur podawczych. Uwagi zgłoszone w wystąpieniu Rzecznika stanowią materiał do przeprowadzenia analizy na temat kwalifikacji i profesjonalizacji usług mediacyjnych w sprawach sporów cywilnych oraz weryfikacji mediatora. Kontrowersje natomiast budzi wprowadzenie certyfikacji mediatorów.

W sprawach cywilnych z kolei Rzecznik wskazywał na:

- 1) **problem braku w ustawie z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 z późn. zm.) regulacji, umożliwiającej zwolnienie osób najuboższych od kosztów mediacji, wzorowanego na instytucji zwolnienia od kosztów sądowych (wystąpienie z dnia 11 lipca 2011 r. do Ministra Sprawiedliwości).**

Analiza przepisów kodeksu postępowania cywilnego doprowadziła Rzecznika do wniosku, iż ostatecznie, niezależnie od wyniku mediacji, to zawsze strony postępowania sądowego ponoszą jej koszty. W tej sytuacji można przypuszczać, że wiele osób nie decyduje się na skorzystanie z tej metody rozwiązania sporu w obawie przed kosztami. Dla osób zwolnionych od kosztów sądowych paradoksalnie korzystniejsze finansowo może okazać się przeprowadzenie całego postępowania sądowego, gdyż wówczas mogą nie obawiać się obowiązku poniesienia kosztów tego postępowania. Wydaje się, że ustawodawca – poprzez brak możliwości zwolnienia stron od kosztów mediacji – stworzył barierę ekonomiczną, zniechęcającą do skorzystania z pojednawczego sposobu rozwiązywania sporów. Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił się do Ministra Sprawiedliwości o rozważenie możliwości wprowadzenia do procedury cywilnej takich rozwiązań, które umożliwią osobom decydującym się na mediację

uzyskanie zwolnienia od jej kosztów, na zasadach analogicznych do zasad kosztów sądowych. W odpowiedzi na to wystąpienie w sierpniu 2011 r. Minister przyznał, że brak możliwości zwolnienia strony od ponoszenia kosztów przeprowadzonej mediacji może stanowić przeszkodę utrudniającą korzystanie z mediacji osobom w trudnej sytuacji majątkowej. Wskazał zatem, że zgłoszona przez Rzecznika propozycja zwolnienia stron od ponoszenia kosztów postępowania mediacyjnego zasługuje na dogłębne rozważenie. Niestety, w 2012 r. **Ministerstwo Sprawiedliwości poinformowało RPO, że rozważono w resorcie wprowadzenie do procedury cywilnej przepisu, według którego Skarb Państwa ponosiłby koszty mediacji we wszystkich sprawach rodzinnych i opiekuńczych, z uwagi na szczególne znaczenie takich spraw. Przybliżone koszty takiej regulacji oszacowano w 2011 r. na kwotę przewyższającą 2 mln zł rocznie. Koszty te są za wysokie i trudna sytuacja budżetu państwa stanowi istotną barierę dla wprowadzenia planowanej regulacji.**

Kontynuując zatem korespondencję w sprawie, **RPO zwrócił się w 2013 r. również do Ministra Finansów o zajęcie stanowiska i udzielenie poparcia zmiany kodeksu postępowania cywilnego celem wprowadzenia możliwości zwolnienia strony od kosztów mediacji w postępowaniu cywilnym.** Minister uzależnił je od przedstawienia przez Ministra Sprawiedliwości szczegółowej analizy skutków finansowych wprowadzenia projektowanych rozwiązań. Minister Sprawiedliwości pismem z dnia 14 maja 2014 r. poinformował, że Zespół do spraw systemowych rozwiązań w zakresie polubownych metod rozwiązywania sporów gospodarczych, ułatwiających wykonywanie działalności gospodarczej (powołany przez Ministra Gospodarki) przygotowuje rekomendacje, aby w toku prac legislacyjnych wprowadzić możliwości zwolnienia od kosztów mediacji – analogicznie do przypadku zwolnienia od kosztów aktu notarialnego. Dodatkowo, przewiduje się zaliczenie kosztów mediacji prowadzonej na skutek skierowania przez sąd do wydatków w rozumieniu ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1025 z późn. zm.), co umożliwi zwolnienie strony procesu od kosztów mediacji. Zespół ów proponuje ponadto regulacje, zmierzające m.in. do udoskonalenia i dostosowania do aktualnych potrzeb przepisów dotyczących mediacji, zwiększenia liczby ugód zawartych przed mediatorem w sprawach cywilnych,

w tym w sprawach gospodarczych, jak również wprowadzenia regulacji dotyczących obowiązku ustawicznego kształcenia dla stałych mediatorów oraz wdrożenia spójnej kampanii społecznej o dużym zasięgu, w ramach której przedsiębiorcy zostaną poinformowani o zaletach mediacji.

Wyniku tych prac nie można jednak przewidzieć;

7) problem nieadekwatności, na poziomie ustawy, wytycznych dotyczących treści rozporządzenia regulującego materię wynagrodzenia mediatorów w sprawach cywilnych (wystąpienie z dnia 19 maja 2011 r. do Ministra Sprawiedliwości).

Rzecznik sygnalizował, że zgodnie z wytycznymi do rozporządzenia, Minister Sprawiedliwości winien przy uregulowaniu materii wysokości wynagrodzenia dla mediatorów wziąć pod uwagę rodzaj sprawy i wartość przedmiotu sporu. Jednakże w sprawach o prawa niemajątkowe kryterium wartości przedmiotu sporu nie może mieć zastosowania i w tych wypadkach jedyną wskazówką co do określenia wysokości wynagrodzenia jest rodzaj sprawy. Zdaniem Rzecznika takie ustalenie wysokości wynagrodzenia mediatora pozostaje w całkowitym oderwaniu od nakładu jego pracy. W odczuciu Rzecznika, taka jedynie „wytyczna” do uregulowania wysokości wynagrodzenia mediatorów w sprawach o charakterze niemajątkowym ma charakter zbyt ogólny i luźno związany z przedmiotem regulacji. Minister Sprawiedliwości w udzielonej Rzecznikowi odpowiedzi wyjaśnił, że zakwestionowane przez Rzecznika określenie wytycznych do treści rozporządzenia w sprawie wysokości wynagrodzenia mediatora było świadomym działaniem ustawodawcy. Kryterium nakładu pracy nie jest bowiem kryterium obiektywnym. Założeniem mediacji jest zaś to, aby strony, podejmując decyzję o przekazaniu ich sporu do mediacji, były świadome wysokości wynagrodzenia mediatora, co ma stanowić zachętę do korzystania z tej formy rozwiązania sporu. Tymczasem nakład pracy można ocenić dopiero po jej wykonaniu, a więc już po zakończeniu mediacji. Minister Sprawiedliwości ponadto poinformował Rzecznika, że trwają prace nad zmianą rozporządzenia dotyczącego omawianej materii i podwyższenia wynagrodzenia mediatora o stawkę podatku VAT. Dodatkowo do Ministerstwa Sprawiedliwości wpłynęła opinia Społecznej Rady ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów (ang. Alternative

Dispute Resolution – ADR), w której Rada postuluje podwyższenie wynagrodzenia mediatora we wszystkich rodzajach spraw. Kwestia ta jest obecnie przedmiotem stałego zainteresowania Ministra Sprawiedliwości. W związku z powyższym, uznając wyjaśnienia Ministra Sprawiedliwości – dotyczące przyczyn, które uzasadniały ograniczenie wytycznych co do wysokości wynagrodzenia mediatora tylko do dwóch kryteriów: wartości przedmiotu sporu i rodzaju sprawy, z pominięciem nakładu pracy mediatora – za przekonujące, RPO odstąpił od dalszych działań w tej sprawie.

4. Wprowadzone nowelizacje unormowań

Kończąc rozważania na temat mediacji, wypada wskazać, że ustawą z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1247 z późn. zm.), która wejdzie w życie 1 lipca 2015 r., przewidzianych jest kilka istotnych w mojej opinii zmian, które mogą zmienić obecny niekorzystny stan prawny w zakresie wykorzystywania mediacji w sprawach karnych. Istotne są zmiany w zakresie:

- 1) **zapewnienia poufności postępowania mediacyjnego** (por. nowy § 7 art. 23a k.p.k., a także art. 178a k.p.k., w którym wprowadzono zakaz przesłuchania mediatora co do okoliczności, o których dowiedział się w trakcie postępowania mediacyjnego. Wyjątkiem od tego zakazu jest możliwość przesłuchania mediatora na okoliczność informacji uzyskanych w toku mediacji dotyczących przestępstw, o których mowa w art. 240 § 1 k.k.);
- 2) **obowiązku pouczenia pokrzywdzonego i oskarżonego przez organy prowadzące postępowanie**, tj. przez sąd lub referendarza sądowego, a w postępowaniu przygotowawczym prokuratora lub inny organ prowadzący to postępowanie, **o możliwości skierowania sprawy do instytucji lub osoby do tego uprawnionej w celu przeprowadzenia postępowania mediacyjnego** (informując jednocześnie o celach i zasadach postępowania mediacyjnego, w tym o treści art. 178a k.p.k.; art. 23a § 1 k.p.k.);
- 3) **zagwarantowania, iż udział w postępowaniu mediacyjnym jest dobrowolny, oraz zapewnienia przedstawienia stronom niezbędnej wiedzy o istocie i zasadach postępowania mediacyjnego**, co ma przy-

czynić się do podjęcia świadomej decyzji o podjęciu udziału w postępowaniu mediacyjnym (art. 23a § 4 k.p.k.);

- 4) **wprowadzenia możliwości nadawania przez sąd lub referendarza sądowego ugodzie mediacyjnej klauzuli wykonalności** (art. 107 § 3 k.p.k.). Obecnie obowiązujące przepisy nie nadają klauzuli wykonalności ugodzie zawartej między stronami przed mediatorem (por. obecny art. 494 § 2 k.p.k.), ugodzie zawartej na posiedzeniu pojednawczym, **przy jednoczesnej możliwości odmowy nadania klauzuli wykonalności zawartej przed mediatorem w sytuacji, gdy jest ona sprzeczna z prawem, z zasadami współżycia społecznego lub też zmierza do obejścia prawa** (art. 107 § 4 k.p.k.);
- 5) **wprowadzenia mediacji do postępowania w sprawach o wykroczenia, co stanowi konsekwencje postulatów wyrażanych przez Rzecznika Praw Obywatelskich.**

Powyższe zmiany nie rozwiązują niestety wszystkich problemów natury prawnej, które rysują się w zakresie obranej problematyki. Obecnie pojawiła się nadzieja na nowe otwarcie.

Referaty

Część I
Programy sprawiedliwości naprawczej

Cezary Kulesza*

Mediacja jako program sprawiedliwości naprawczej w Polsce (uwagi na tle dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r.)

Model sprawiedliwości naprawczej (*restorative justice*) uformował się pod wpływem różnych idei i koncepcji kryminologicznych i socjologicznych. Za prekursorską należy uznać tu koncepcję Nilsa Christiego, głoszącą o „kradzieży” przez państwo konfliktu powstałego między ofiarą a sprawcą wskutek popełnienia przestępstwa¹. Mnogość tych opracowań, w tym także w języku polskim², czyni niecelowym szerokie ustosunkowanie się do tego problemu i jedynie tytułem przykładu można wskazać na wybrane poglądy doktryny.

Nie ulega wątpliwości, że nurt sprawiedliwości naprawczej był konsekwencją krytyki tradycyjnego modelu sprawiedliwości retrybucyjnej, który zasadniczo uniemożliwiał należyte uwzględnienie w nim interesów pokrzywdzonego. Ponieważ w polskiej literaturze przedmiotu zwykle przytacza się poglądy doktryny anglosaskiej, warto zauważyć, że również w doktrynie krajów tradycji germańskiej podnoszono szereg argumentów natury dogmatycznej i prawnoteoretycznej, odnoszących się do idei zadośćuczynienia (*Wiedergutmachung*) pomiędzy sprawcą a ofiarą przestępc-

* Prof. zw. dr hab. Cezary Kulesza – kierownik Katedry Postępowania Karnego na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, adwokat.

¹ Zob. N. Christie, *Conflicts as Property*, *The British Journal of Criminology* 1977, nr 1, s. 1–15.

² Zob. np. W. Zalewski, *Sprawiedliwość naprawcza. Początek ewolucji polskiego prawa karnego?*, Gdańsk 2006.

stwa. Rozpatrywano z tej perspektywy problem zgodności zadośćuczynienia (przede wszystkim materialnego) z podstawowymi celami prawa karnego oraz uwzględniano aspekt pragmatyczno-kryminalno-polityczny zagadnienia, obejmujący egzekwowanie odszkodowania od sprawcy przestępstwa. Przedmiotem ożywionej dyskusji był wybór pomiędzy dobrowolnością wynagrodzenia krzywdy ofierze przestępstwa przez sprawcę bądź też traktowania go jako kary kryminalnej³. Warto wskazać tu na pogląd H. Mueller-Dietza, podkreślającego, że zadośćuczynienie pokrzywdzonemu jako niesamoistna sankcja karna lub koncepcja prawno-procesowa nie dotyka istoty prawa karnego materialnego, gdyż problem dogmatyczny dotyczy ukształtowania zadośćuczynienia pokrzywdzonemu jako samodzielnej sankcji, co powoduje jej sprzeczność z klasyczną teorią kary jako proporcjonalnego wyrównania nieprawości czynu przez sankcję⁴. W literaturze niemieckiej lat 80. XX w. wskazywano także, że kryzys idei resocjalizacji sprawcy dokonywanej bez uwzględnienia interesów ofiary przestępstwa oraz rozwój wiktymologii jako nauki są przyczynami szeregu wątpliwości co do społecznej sprawiedliwości prawa karnego⁵.

Przy próbie określenia istoty sprawiedliwości naprawczej jako alternatywy dla systemu retributywnego nie sposób pominąć koncepcji M. Wrighta, wskazującego, że intencją sprawiedliwości naprawczej jest naprawienie krzywdy wyrządzonej czynem przestępnym, a w szczególności umożliwienie lub wymaganie, aby sprawca podjął działanie naprawcze oraz umożliwienie ofierze uczestnictwa w dyskusji ze sprawcą na temat

³ C. Roxin, *Neue Wege der Wiedergutmachung im Strafrecht. Schlussbericht (w:) Neue Wege der Wiedergutmachung im Strafrecht. Internationales strafrechtlich-kriminologisches Kolloquium in Freiburg i. Br.*, red. A. Eser, G. Kaiser, K. Madlener, Freiburg 1990, s. 369–373; H. Mueller-Dietz, *Straftheoretische Überlegungen zum Wiedergutmachung (w:) Neue Wege...*, s. 355–360; H.J. Albrecht, *Kriminologische Perspektiven der Wiedergutmachung (w:) Neue Wege...*, s. 44–48; T. Weigend, *Schadensersatz im Strafverfahren (w:) Schadensersatz im Strafverfahren. Rechtsvergleichendes Symposium zum Adhäsionsprozess*, red. H.R. Will, Kehl 1990, s. 15–19; H. Schoech, *Vorläufige Ergebnisse der Diskussion zu einem Alternativ-Entwurf Wiedergutmachung (AE-WGM), im Arbeitskreis Deutscher, Österreichischer und Schweizerischer Strafrechtslehrer (w:) Neue Wege...*, s. 265–273. Zob. także poglądy doktryny przytoczone przez C. Kulesza, *Rola pokrzywdzonego w procesie karnym. W świetle ustawodawstwa i praktyki wybranych krajów zachodnich*, Białystok 1995, s. 29–49.

⁴ H. Mueller-Dietz, *Straftheoretische...*, s. 360–363.

⁵ C. Roxin, *Die Wiedergutmachung im System der Strafzwecke (w:) Wiedergutmachung und Strafrecht – Symposium aus Anlass des 80. Geburtstages von Friedrich Schaffstein*, red. H. Schoech, München 1987, s. 42, powoływany w szerszym kontekście krytyki systemu sprawiedliwości retributywnej przez S. Szolucha, „Sprawiedliwość restaurująca” jako możliwy, alternatywny cel procesu (w:) *Współczesne tendencje w rozwoju procesu karnego z perspektywy dogmatyki oraz teorii i filozofii prawa*, red. J. Skorupka, I. Hayduk-Hawrylak, Warszawa 2011, s. 183–185 i podana tam literatura.

formy zadośćuczynienia. W taki proces powinna być włączona społeczność lokalna, zaś jego celem jest przywrócenie poprzedniego stanu rzeczy, a gdy jest to niemożliwe – naprawa stosunków społecznych, rozpoczęcie od nowa. Autor wyraża pogląd, że sprawiedliwość naprawcza nie jest procesem dychotomicznym opartym na zasadzie wszystko albo nic – gdyż nawet w modelu sprawiedliwości retrybtywnej występują stopnie „naprawczości”⁶.

W doktrynie anglosaskiej dostrzega się problem, że sprawiedliwość naprawcza nie jest pojęciem jednolitym, lecz raczej kategorią zbiorczą, obejmującą różne praktyki i procedury zakorzenione w różnych krajach i systemach prawnych⁷. Przyjmuje się, że jest ona podejściem do przestępstwa opartym na dążeniu do rozwiązania problemu, angażującym osobie strony oraz społeczność we współdziałanie z właściwymi instytucjami, a jednocześnie zestawem zasad, którymi można kierować się w stosunku do problemu przestępstwa. Tak więc można ją zdefiniować jako proces, gdzie wszystkie strony, które zetknęły się z konkretnym przestępstwem, zbierają się razem w celu podjęcia wspólnej decyzji jak rozwiązać problem następstw przestępstwa i jego implikacji na przyszłość⁸.

Również zdaniem B.D. Meiera zdefiniowanie tego pojęcia nastęrcza wiele kłopotów. Sprawiedliwość naprawcza nie jest tym, co powszechnie rozumie się przez pojęcie sprawiedliwości karnej. Sprawiedliwość taka nie posługuje się bowiem karą, nie wymaga przypisania oskarżonemu winy. Dlatego też trzeba ją wyraźnie odróżnić od koncepcji klasycznej, według której krzywda wyrządzona przez sprawcę może zostać wyrównana poprzez kolejną krzywdę nałożoną w formie kary. Zdaniem tego autora niewątpliwie nie stanowi sprawiedliwości naprawczej ani kompensacja wypłacana ofierze przez państwo, ani odszkodowanie dla ofiar orzekane przez sąd w wyniku tradycyjnego postępowania karnego. Obie te formy kompensacji nie zależą od współdziałania sprawcy i nie stawiają warunku, aby sprawca zdystansował się od swego czynu⁹.

⁶ M. Wright, *Geneza i rozwój sprawiedliwości naprawczej* (w:) *Mediacja. Nietelni przestępcy i ich ofiary*, red. B. Czarnecka-Działuk, D. Wójcik, Warszawa 1999, s. 15–16.

⁷ J. Shapland, *Restorative Justice and Criminal Justice: Just Responses to Crime?* (w:) *Restorative Justice and Criminal Justice. Competing or Reconcilable Paradigms?*, red. A. von Hirsch, J.V. Roberts, A. Bottoms, K. Roach, M. Schiff, Oxford–Portland 2003, s. 197.

⁸ T.F. Marshall, *Criminal Mediation in Great Britain 1980–1996*, *European Journal on Criminal Policy and Research* 1996, nr 4, s. 37.

⁹ B.D. Meier, *Sprawiedliwość naprawcza – zarys koncepcji* (w:) *Mediacja...*, red. B. Czarnecka-Działuk, D. Wójcik, s. 39–41.

■ Publikacja prezentuje mało znane w Polsce założenia teoretyczne oraz praktykę stosowania programów sprawiedliwości naprawczej. Przybliża poszczególne programy oraz wskazuje, w jaki sposób należałoby je wdrożyć do polskiego systemu prawnego.

■ Książka w dużej mierze poświęcona jest mediacji jako jedynej funkcjonującej w Polsce instytucji sprawiedliwości naprawczej. Autorzy, wybitni specjaliści – teoretycy oraz praktycy – zwracają uwagę na mankamenty uregulowania i stosowania mediacji oraz przedstawiają propozycje koniecznych zmian w zakresie sprawiedliwości naprawczej. Swój punkt widzenia prezentują, odnosząc się zarówno do argumentów za stosowaniem sprawiedliwości naprawczej, jak i przeciwnych.

■ Publikacja jest przeznaczona dla wszystkich praktyków wymiaru sprawiedliwości i organów ścigania, a także studentów, aplikantów, mediatorów i organizacji pozarządowych.

Cena 39 zł
(w tym 5% VAT)

Zamówienia:
infolinia 801 04 45 45, fax 22 535 80 01
zamowienia.ksiazki@wolterskluwer.pl
www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

